

4. – С. 365–473 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvdduvs/2010_4/Vasilyuk.pdf.

12. Контрольная закупка налоговой милицией / Про контрольну закупівлю / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forum.liga.net/Messages.asp?did=12398>.

13. Музыка А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А.А. Музыка. – К.: Логос, 1998. – 324 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravo.vuzlib.org/book_z670_page_6.html.

ПЕРОВ Д. О.,
здобувач
(Юридичний інститут
Національного авіаційного
університету)

УДК 340.111.5:316.774

ВИДОВА КАРТИНА ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В статті автор, здійснивши аналіз існуючих дефініцій поняття «інформаційні правовідносини», пропонує узагальнене визначення та акцентує увагу на перспективності його уніфікації, формулює видову картину інформаційних правовідносин, зупиняючись фрагментарно на виділенні їх структурних елементів. Автор акцентує увагу на визначенні інформації як єдиного об'єкту інформаційних правовідносин.

Проаналізовано ознаки інформаційних правовідносин. На основі здійсненого дослідження приведено аргументи щодо перспективності розвідок та вироблення обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання інформаційних відносин, проведення систематизаційної роботи в даному напрямку.

Ключові слова: інформаційні правовідносини, суб'єкт інформаційних правовідносин, об'єкт інформаційних правовідносин, зміст інформаційних правовідносин, видова картина інформаційних правовідносин, ознаки інформаційних правовідносин.

В статье автор, осуществив анализ существующих дефиниций понятия «информационные правоотношения», предлагает авторское обобщенное определение и акцентирует внимание на перспективности его унификации, формулирует видовую картину информационных правоотношений, останавливаясь фрагментарно на выделении их структурных элементов. Автор акцентирует внимание на определении информации как единого объекта информационных правоотношений.

Проанализированы черты информационных правоотношений. На основе проведенного исследования приведены аргументы о перспективности проведения научных и выработки обоснованных предложений по совершенствованию правового регулирования информационных правоотношений и проведения систематизационной работы в данном направлении.

Ключевые слова: информационные правоотношения, субъект информационных правоотношений, объект информационных правоотношений, содержание информационных правоотношений, видовая картина информационных правоотношений, признаки информационных правоотношений.

The article deals with the notion and specific view of the informational relations and problems of the establishment of the uniform definitions are defined.

It was argued that international legal relations are comparatively new and need formulation of unified and well-grounded definitions and legal regulation.

It has been proved that issue of the improvement of the legal regulation of the informational relations is urgent.

Key words: *informational legal relations, subject of informational legal relations, object of informational legal relations, content of informational legal relations, specific view of the informational relations, features of the informational relations.*

Вступ. Розвиток інформаційних технологій та зміна ролі інформації в суспільстві призводять до необхідності переосмислення та оновлення інформаційного законодавства. На сьогоднішній день в Україні діяльність державних органів в інформаційній сфері є недостатньо ефективною, деякі сфери інформаційних відносин потребують проведення кодифікаційної роботи. Проблема розробки концепції інформаційних правовідносин та їх правового регулювання є актуальною також для розвитку правової науки загалом та інформаційного права, зокрема. Комплексне дослідження особливостей таких відносин, виявлення недоліків і суперечностей їх правового регулювання потрібне також для вдосконалення правотворчої і правозастосовної діяльності в інформаційній сфері, що і визначає актуальність даної наукової статті.

Постановка завдання. На основі здійснених нами досліджень ми дійшли висновку, що в науковій літературі недостатньо опрацьовано питання інформаційних правовідносин, оскільки поняття «інформаційних правовідносин» ще й досі не є концептуалізованими в рамках інформаційного права. Також слід відзначати необхідність формування консенсуального категорійно-понятійного апарату, що і обумовило мету даної статті.

Виходячи з розуміння загальної проблеми даної наукової роботи, автором поставлені такі завдання:

- сформулювати власне визначення «інформаційних правовідносин»;
- здійснити загальну характеристику інформаційних правовідносин, визначивши їх структуру (фрагментарно) та особливості.

Останнім часом питання інформаційних відносин стало доволі популярним предметом розгляду науковців, але й донині воно не стало парадигмальним. У цьому ракурсі слід відмітити наукові праці В. Ліпкана, Ю. Максименко [1], В. Залізняка [2], В. Баскакова [3], Д. Перова [4], М. Дімчогло [5], І. Арістової [6], Б. Кормича [7] та інших.

Результати дослідження. Впровадження інформації в усі сфери громадського життя призвело до формування та розвитку нового виду суспільних відносин – інформаційних. Вони, в свою чергу, потребують формулювання уніфікованих та належним чином обгрунтованих дефініцій та правового врегулювання. На сьогоднішній день лише незначна кількість науковців займаються дослідженням та виробленням пропозицій щодо заповнення існуючих прогалів в інформаційному законодавстві. Також слід наголосити на тому, що інформаційні відносини характеризуються наявністю «власних» суб'єкта та об'єкта, змісту, а також іншими ознаками (про які розповідається в статті – авт.), що притаманні будь-якому виду суспільних відносин. Приймаючи до уваги зазначений факт, можемо говорити про виділення інформаційних правовідносин як самостійного виду суспільних відносин. Їх виділення, на думку Д.О. Перова, є наслідком формування інформаційного суспільства, реалізації інформаційної функції держави, та може розглядатись в контексті реалізації державної інформаційної політики. Зараз можна констатувати, що існуюча державна інформаційна політика спрямована як на розвиток безпосередньо інформаційної сфери, так і на підвищення ефективності розвитку всіх складових державної політики. Інформаційні правовідносини є такими, що вже об'єк-

тивно склалися, дослідники визначають різні їх аспекти, але ще не вийшли на системний рівень усвідомлення даної категорії [4, с. 51].

Щодо системності розуміння даної категорії, то слід зазначити певні кроки вироблення науково обґрунтованих пропозицій в даному напрямку (шляхом систематизації інформаційного законодавства), а саме – дослідження наукової школи В.А. Ліпкана. [1-5]. Як зазначає М.І. Дімчогло, проблематика систематизації інформаційного законодавства була й залишається актуальною через необхідність упорядкування значної кількості норм права, що регулюють суспільні відносини щодо інформації як суспільного ресурсу та вагомому чинника безпеки людини, суспільства і держави. Основне призначення норм права – регулювання не лише традиційних правових відносин, а й нових, зокрема інформаційних, що формуються і розвиваються під впливом здобутків науково-технічного прогресу в галузі інформаціології, правової інформатики, телематики, кібернетики, комп'ютерних наук [5, с. 3].

Здебільшого в працях з проблематики інформаційного права подається підхід, за яким зазначається, що воно як окрема галузь права має на меті регулювання особливої однорідної групи суспільних відносин, які називаються інформаційними правовідносинами. Прикладом законодавчого закріплення визначення *інформаційних відносин*, на нашу думку, є Закон «Про інформацію», в якому визначається, що він регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. З даного визначення можна дійти висновку, що ці відносини і будуть інформаційними, а також, оскільки вони підлягають регулюванню нормами права, зокрема інформаційного, то вони можуть бути ідентифіковані як правові.

Слід зазначити, що у вітчизняній юридичній літературі не тільки не розроблено однозначного розуміння цього поняття, а й загалом, попри часте вживання цієї категорії авторами, наявна лише незначна кількість наукових розвідок, де надається його визначення [1, с. 118].

Для отримання загального розуміння видової картини інформаційних правовідносин пропонуємо зупинитися на їх загальній характеристиці. Перш за все, основним структурним елементом будь-яких правовідносин є їх учасники, тобто суб'єкти. Зазначаємо, що під *суб'єктом* розуміється носій суб'єктивних прав та обов'язків, а в сфері інформаційних правовідносин до них належать фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень [8], хоча, на нашу думку, даний перелік слід доповнити таким учасником, як держава, оскільки вона приймає безпосередню участь у даному виді правовідносин, на неї покладено визначення та здійснення напрямів інформаційної політики, саме держава в особі її уповноважених органів створює нормативні базиси для інформаційних відносин, забезпечення інформаційної безпеки та ін.

За способом участі в інформаційних правовідносинах, що відповідно зумовлює комплекс їх прав та обов'язків, виокремлюють такі *види суб'єктів*, як [7, с. 55]:

- автор інформації – особа, що власними силами створює інформацію. В даному випадку можна зазначати відносини, що існують в сфері права інтелектуальної власності;
- власник інформації – особа, що має права володіння, користування, та розпорядження інформацією, тобто право власності. На нашу думку, виділення даного виду є некоректним, оскільки цими правомочностями володіє власник, проте кожна з них, а в деяких випадках і всі вони разом, може належати не власнику, а іншій особі, якій правомочностями дозволив користуватись власник. Як аргумент можна навести положення про те, що володіння – це фактична наявність речі в господарстві власника, його можливість впливати на неї безпосередньо [9, с. 178], але у випадку інформаційних правовідносин річ – інформація, що може не завжди знаходитись у власника. Під розпорядженням розуміється право визначати юридичну або фактичну долю майна [9, с. 178]. Приймаючи до уваги класифікацію інформації за режимом доступу, зазначаємо існування такого виду, як службова інформація. Таким чином, особа під час виконання своїх

службових обов'язків, в силу своєї посади, отримала доступ до даного виду інформації, але може не мати законодавчо визначеного права на знищення даної інформації. Враховувати варто також ту обставину, що одна і та ж інформація може зберігатись в декількох екземплярах (на папері та електронному носії), чи її розповсюдження;

– споживач інформації – особа, що використовує інформацію для задоволення власних інформаційних потреб. Виходячи з вищенаведених положень споживач може бути також визначений і як користувач інформації, тобто мати лише одну правомочність з плеяди права власності;

– поширювач інформації – особа, що займається діяльністю з розповсюдження, оприлюднення та реалізації інформації;

– зберігач (охоронець) інформації – особа, що займається діяльністю із забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв і дотримання режиму доступу до інформації. Приймаючи до уваги факт збільшення значення електронних документів та їх обігу в суспільному житті, необхідно акцентувати увагу на тому, що суб'єкти електронного документообігу повинні зберігати електронні документи на електронних носіях інформації у формі, що дає змогу перевірити їх цілісність на цих носіях [10].

Досить цікавим і відмінним від попереднього, на нашу, думку є положення, запропоноване В.А. Копиловим, який, ґрунтуючись на спеціально розробленій ним моделі інформаційної сфери, виділяє основні *групи суб'єктів інформаційних правовідносин*:

- виробники, або творці інформації, в тому числі автори;
- володільці інформації (інформаційних об'єктів);
- споживачі інформації [11, с. 132].

Визначення конкретного змісту правового статусу суб'єктів інформаційних правовідносин є складним з огляду на їх різноманітність та нерівність у правах (не є дискримінацією – авт.) і, як правило, визначається правовими нормами, що регулюють кожний конкретний вид інформаційної діяльності (наприклад, органи державної влади, діяльність журналістів та ін.). Пропонуємо при здійсненні роботи щодо систематизації інформаційного законодавства шляхом прийняття Інформаційного кодексу закріпити вичерпний перелік прав та обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин, що унеможливить зловживання ними та перевищення повноважень при виконанні службових обов'язків. Іншими вченими запропоновано структуру Кодексу України про інформаційні відносини [12, с. 10].

Як права, притаманні всім суб'єктам інформаційних правовідносин, на думку В.А. Ліпкана, слід зазначити: збирання; зберігання; використання та поширення інформації [1, с. 203].

Поведінка суб'єктів інформаційних правовідносин виявляється у їх діяльності, тобто сукупності певних дій, спрямованих на задоволення особистих потреб. Основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [8]. Окремо хотілося б зауважити на тому, що стосовно даних правомочностей існують наукові дискусії, зокрема стосовно обсягу, методів та ін., але дане питання, на нашу думку, є актуальним для здійснення окремих наукових досліджень.

Перехід будь-якої країни до інформаційного суспільства вимагає переосмислення, а у окремих випадках і розробки нових механізмів регулювання відносин, що виникають між громадянами, їх об'єднаннями та державою. Всі суб'єкти інформаційних відносин повинні усвідомлювати і виконувати свою роль у цьому процесі, але сама держава призначена активно впливати на якісну сторону трансформаційних процесів, залучати до співпраці політиків, науковців, практиків, громадськість [6, с. 4].

Особливістю інформаційних правовідносин є те, що вагомий їх сегмент представлений інформаційною інфраструктурою, яка включає в себе пов'язані між собою складові: *організаційну* (включає індустрію засобів інформатизації, телекомунікації та

зв'язку: системи формування та забезпечення схоронності інформаційних ресурсів; системи забезпечення доступу до інформаційно-телекомунікаційних систем, мережі зв'язків й інформаційних ресурсів; індустрію інформаційних послуг і інформаційний ринок; систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, проведення наукових досліджень), *технологічна складова* інформаційної інфраструктури сучасного суспільства (утворюється інформаційно-телекомунікаційними системами та мережею зв'язку), *правова складова* (виступає засобом забезпечення ефективного регулювання інформаційних правовідносин і функціонування усіх складових), *безпекова складова* (створює умови для ефективності функціонування усіх інших складових, у тому числі і правової) [4, с. 52].

Ще одна особливість інформаційних правовідносин полягає в їх *об'єкті*, тобто тому благові, з приводу якого вони виникають. У відповідності до закону України «Про інформацію» об'єктом інформаційних відносин є інформація. Наявність різних класифікацій інформації дає підстави стверджувати про різноманітність правового врегулювання інформаційних правовідносин (як за сферою діяльності, так і за іншими факторами). Також слід зазначити відсутність уніфікованого розуміння об'єкту.

І останнім структурним елементом інформаційних правовідносин є їх зміст. *Зміст інформаційних правовідносин* становить сукупність прав та обов'язків їх суб'єктів. Він закріплюється в нормах різних галузей як національного права України, так і міжнародного.

Варто зазначити, що інформаційні правовідносини врегульовуються низкою нормативно-правових актів, Законами України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», Доктриною інформаційної безпеки України. Категорія інформації та пов'язані з нею відносини і процеси виступають предметом інформаційної безпеки.

Не зважаючи на існування цих та інших нормативно-правових актів, суспільні відносини в інформаційній сфері є слабо врегульованими з точки зору права, рівень інформаційної грамотності населення України недостатній, а темпи інформатизації нерівномірні в різних сферах суспільного життя і, порівняно з розвиненими країнами світу, надто повільні.

Особливістю управління інформаційною сферою є широкий спектр суспільних відносин, що охоплюються ним. Врегулюванню підлягають інформаційні відносини, які за правовим змістом забезпечують реалізацію основних прав людини, а також державні та міждержавні, міжнаціональні, міжконфесійні та інші відносини [13, с. 5]. З даного положення можна зробити висновок, що інформаційні відносини не обмежуються кордонами, а це, в свою чергу, призводить до застосування норм не лише національного законодавства, а й міжнародного.

Автори виділяють наступні ознаки інформаційних правовідносин:

- наявність конкретного основного чи другорядного об'єкту відносин – інформації. Ми наголошуємо на тому, щоб визначати інформацію як єдиний об'єкт;
- відносна соціальна значимість інформації (суспільно значима інформація, національно значима, особиста чи економічна значимість інформації тощо). Дане положення є дещо незрозумілим, адже не підпадає під жодну класифікацію інформації, отже, неможна визначити її сутність;
- первинність інформаційно-правової норми, що регулює конкретні суспільні відносини;
- передбачена правовими актами форма правомірної поведінки суб'єктів відносин щодо конкретної інформації;
- наявність взаємних прав та обов'язків суб'єктів-учасників правовідносин, а також юридичної відповідальності за поведінку, що суперечить правовій нормі;
- інші ознаки, що характерні для правовідносин в цілому.

Суспільні відносини щодо інформації, які не відповідають змісту вищезазначених ознак, неможна вважати правовідносинами: відносини між людьми на побутовому рівні щодо надання певної усної інформації, листування через електронну пошту тощо [14, с. 107]. Досліджуючи сутність інформаційних правовідносин, І.В. Арістова пропонує визначити її як виробництво-розповсюдження-споживання [6, с. 9].

Специфіка інформаційних правовідносин також пояснюється їх «проникненням» в різні сфери суспільного життя, наприклад робота ЗМІ, крім загальних нормативно-правових актів регулюється також і спеціальними, те ж саме можна зазначити про бібліотеки та архівні фонди, діяльність інформаційних агентств та ін. Це пояснюється тим, що перелічені суб'єкти можуть виступати як збирачами інформації, так і розповсюджувачами або зберігати її та забезпечувати доступ до неї.

Здійснивши контент-аналіз декількох доктринальних дефініцій, ми дійшли цілком обгрунтованого висновку, що під *інформаційними правовідносинами* слід розуміти різновид правових та інформаційних відносин, які виникають між фізичними особами, юридичними особами, об'єднаннями громадян та суб'єктами владних повноважень, стосовно вільного отримання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, а також врегульовані нормами інформаційного, адміністративного та інших галузей права.

Таким чином, на підставі здійсненого аналізу інформаційних правовідносин та формулювання їх видової картини, ми дійшли наступних *висновків*:

– інформаційні правовідносини – це суспільні відносини, які, у вузькому сенсі, виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з інформацією між суб'єктами, коло яких законодавчо визначене;

– інформаційні відносини характеризуються наявністю «власних» суб'єкта, об'єкта, змісту, а також мають низку специфічних властивостей, що пояснюється особливістю їх об'єкту – інформації;

– інформаційні правовідносини, в силу своєї «новизни», потребують формулювання уніфікованих та належним чином обгрунтованих дефініцій та правового врегулювання;

– актуальним є здійснення наукового дослідження стосовно обсягу правомочностей суб'єктів інформаційних правовідносин, методів їх забезпечення та ін.;

– інформаційні правовідносини не обмежуються кордонами, як цивільні, адміністративні чи кримінальні.

Висновки. Перспективними дослідженнями в цьому напрямі вважаємо вдосконалення правового регулювання інформаційних правовідносин. Як пропозицію, пропонуємо при здійсненні роботи щодо систематизації інформаційного законодавства шляхом прийняття Інформаційного кодексу закріпити вичерпний перелік прав та обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин, що унеможливить зловживання ними та перевищення повноважень при виконанні службових обов'язків. Необхідність вдосконалення національного законодавства, перш за все, повинна концентруватись на прийнятті дієвих положень щодо механізмів та гарантій існування інформаційних правовідносин, забезпеченні захисту та інформаційної безпеки людини, суспільства і держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ліпкан В.А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: [Навчальний посібник] / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В.М. Желіховський. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.
2. Ліпкан В.А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія / В.А. Ліпкан, В.А. Залізник ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : О.С. Ліпкан, 2012. – 304 с.

3. Ліпкан В.А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом в Україні : монографія / В.А. Ліпкан, В.Ю. Баскаков ; за заг. ред. В.А. Ліпкана. – К. : О.С. Ліпкан, 2013. – 344 с.
4. Перов Д.О. Передумови формування інформаційних відносин / Д.О. Перов // Правові проблеми сучасності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 15 липня, 2012 р.) – К. : ФОП Ліпкан О.С., 2012. – 76 с.
5. Дімчогло М.І. Консолідація інформаційного законодавства України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидат юридичних наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Марина Іванівна Дімчогло. – К., 2012. – 18 с.
6. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ірина Василівна Арістова. – Х., 2002. – 39 с.
7. Кормич Б.А. Інформаційне право / Б.А. Кормич. – К. : Фирма «БУРУНіК», 2011. – 334 с.
8. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
9. Копиленко О.П. Правознавство / О.П. Копиленко. – К. : Професіонал ВД, 2007. – 400 с.
10. Про електронний документ та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
11. Копылов В.А. Информационное право. 2-е изд., перераб. и доп. / В.А. Копылов. – М. : Юристъ, 2003. – 512 с.
12. Беляков К.І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Костянтин Іванович Беляков. – К., 2009. – 41 с.
13. Марценюк О.Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Олександр Геннадійович Марценюк. – К., 2009. – 270 с.
14. Тарасенко Р.Б. Інформаційне право : [Навчально-методичний посібник] / Н.Б. Тарасенко. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – 512 с.

